

รูปแบบโครงการพัฒนาชีวิต: นวัตกรรมจัดการกระบวนการเรียนรู้ ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

THE LIFE DEVELOPMENT PROJECT MODEL: AN INNOVATIVE LEARNING PROCESS MANAGEMENT OF THE LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE

กรรณิกา ปัญญาวงศ์^{1*}, สุรศักดิ์ สุขมาก² และ ศุภกร คุรุการเกษตร์³

Kannika Panyavong^{1*}, Surasak Sookmak² and Suphakara Kurukarnkaset³

^{1, 2, 3}สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, 13/2 หมู่ 1 ต.บางคนที อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม 75120 ประเทศไทย

^{1, 2, 3}Learning Institute for Everyone, 13/2 Moo 1, Bang Khonthi Sub-district, Bang Khonthi District,
Samut Songkhram Province 75120 Thailand

*Corresponding author E-mail: kannikap@life.ac.th

(Received: 29 Jan, 2025; Revised: 3 Nov, 2025; Accepted: 5 Nov, 2025)

บทคัดย่อ

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนมุ่งเน้นการสร้างโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และมีกินมีตังถิ่น โดยจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เชื่อมโยงเนื้อหาการเรียนกับชีวิตประจำวันและบริบทของชุมชน เชื่อมโยงความรู้กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และผู้สนับสนุนการศึกษา ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปลูกฝังแนวคิดการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุด เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง โดยมีรูปแบบโครงการพัฒนาชีวิตเป็นหนึ่งในเกณฑ์การสำเร็จการศึกษาของนักศึกษาสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ดังนั้นผู้เรียนของสถาบันทุกคนจึงต้องมีโครงการที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาชีวิตหรือพัฒนาอาชีพการงาน เพื่อแสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ของการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของสถาบัน ที่ใช้ชีวิตของผู้เรียนเป็นเนื้อหาของการเรียน ทำให้การพัฒนาชีวิตและการพัฒนาอาชีพการงานกับการเรียนเป็นเรื่องเดียวกัน

คำสำคัญ: รูปแบบโครงการพัฒนาชีวิต, สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, การจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21

ABSTRACT

Learning Institute for Everyone is committed to expanding educational opportunities and fostering lifelong learning. As a higher education institution, it empowers learners to have dignity and self-sufficiency within their local communities. Through experiential learning, the institute seamlessly integrates academic knowledge with everyday life and the local context. Education here is deeply connected to culture, traditions, and local wisdom. The community serves as both a learning resource and a key supporter of education, while local scholars and community sages transmit knowledge, local wisdom, and foster a lifelong learning mindset. This approach ensures continuous personal and professional growth for all learners. Furthermore, the Life Development Project Model is one of the graduation criteria for the students of the Learning Institute for Everyone. Every learner must actively work on enhancing their own lives or advancing their careers, demonstrating the tangible impact of the institute's learning philosophy, using the learners' lives and the academic content to unify life development, career advancement, and learning into a single entity.

KEYWORDS: Life Development Project Model, Learning Institute for Everyone, Pedagogy in 21st Century

บทนำ

สถาบันอุดมศึกษามีส่วนสำคัญในการสร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้เรียน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีความรู้และเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ การพัฒนาทักษะและศักยภาพของผู้เรียนจึงมีความสำคัญกับโลกยุคปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและดิจิทัล การเรียนรู้แบบเดิม “แบบท่องจำ” ยังไม่เพียงพอต่อการเรียนรู้ จำเป็นต้องมีความหลากหลายและยืดหยุ่น โดยเฉพาะการส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมและเป็นการเรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่ผู้เรียนทุกคนพึงปรารถนาเพื่อให้เป็นผู้รู้ที่ควรคู่กับคุณวุฒิที่ได้รับ และช่วยนำพาให้เป็นผู้ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และการเรียนรู้ที่สำคัญจะมาจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-study) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตามวิธีการของตนเองอย่างสร้างสรรค์ โดยมีเป้าหมายให้มีความรู้ตามที่ตนเองต้องการ การจัดการกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เห็นคุณค่าและความสำคัญ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสค้นพบศักยภาพที่แท้จริงของตน รู้จักและเข้าใจตนเองมากยิ่งขึ้น ในศตวรรษที่ 21 การจัดการกระบวนการเรียนรู้จึงพยายามเปลี่ยนบทบาทครูและอาจารย์ จากผู้บรรยายมาเป็นการร่วมกันออกแบบกิจกรรมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนใช้เป็นเครื่องมือไปเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ครูและอาจารย์เป็นผู้อำนวยความสะดวกและเสนอแนะเครื่องมือการเข้าถึงองค์ความรู้ผ่านวิธีการต่าง ๆ ให้เข้าถึงความรู้ได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง นำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนในห้องเรียน กระบวนการเรียนรู้แบบนี้เรียกว่า การเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based Learning) ก็เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ถูกนำมาใช้กับการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 เช่นเดียวกัน (Office of the Education Council, 2018)

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการให้เปิด

ดำเนินการเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2553 มีภารกิจด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัยและสร้างนวัตกรรม การบริการวิชาการแก่สังคม และการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และเป็นสถาบันอุดมศึกษากลุ่ม 3 พัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น ซึ่งมีพันธกิจหลักและยุทธศาสตร์ที่มุ่งพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและชุมชนที่มีวัตถุประสงค์หรือประโยชน์ร่วมกัน การเป็นแหล่งเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และการให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิตอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ยังเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นต้นแบบของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแบบบูรณาการ และมีอัตลักษณ์ในการจัดการศึกษาที่ผูกพันกับชุมชนท้องถิ่น ผสมผสานการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลกับการใช้พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมอย่างสร้างสรรค์ สถาบันจึงได้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและทักษะในการพัฒนาชีวิตตนเองและร่วมพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

แนวทางการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชีวิตและประกอบการ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2563) คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน คือ 1) ใช้เนื้อหา (Content) เป็นของผู้เรียน นักศึกษาแต่ละคนต้องกำหนดเป้าหมายชีวิตและนำเนื้อหาจากอาชีพ/ประสบการณ์จัดทำโครงงาน (Project) และเรียนรู้บนพื้นฐานโครงงานของตน (Project Based) ตลอดช่วงเวลาที่ศึกษา เพื่อให้ทุกคนสามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้ประกอบการชุมชน 2) กระบวนการ (Process) สถาบันเป็นผู้กำหนดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ นักศึกษา โดยกำหนดแนวทาง 5 ขั้นตอน ดังนี้ 2.1) เปลี่ยนวิธีคิดหรือเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ 2.2) กระบวนการตัดสินใจเข้าสู่การประกอบการชุมชน 2.3) เรียนรู้จากแบบอย่างที่ดี (Best Practice) 2.4) ปฏิบัติจริง และ 2.5) สร้าง/สังเคราะห์ความรู้จากข้อมูลและประสบการณ์จากการปฏิบัติ และ 3) การสอนงาน (Coaching) เปลี่ยนจากการ “สอนหนังสือ” เป็น “สอนงาน” อาจารย์จะเป็นผู้ชี้แนะนักศึกษาให้สามารถนำโครงงานของตนไปปฏิบัติได้จริงและเป็นผู้ประกอบการชุมชนที่ประสบความสำเร็จ (Kurukarnkaset, 2020)

รูปแบบโครงการพัฒนาชีวิต (Life Development Project) หรือโครงการประกอบการชุมชน ถือเป็นจุดเน้นสำคัญหรือเอกลักษณ์ของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน เพราะตั้งแต่สถาบันจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 การจัดทำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสุขภาพชุมชน ก็กำหนดให้ผู้เรียนทุกคนทำโครงการพัฒนาชีวิต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนและเป็นหนึ่งในเงื่อนไขของเกณฑ์การสำเร็จการศึกษา ต่อมาปี พ.ศ. 2554 การจัดทำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเกษตรกรรมยั่งยืน ก็กำหนดให้ผู้เรียนทำโครงการพัฒนาชีวิตเช่นเดียวกับสองหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น และเมื่อครบรอบปรับปรุงหลักสูตร ในปี พ.ศ. 2557 ปี พ.ศ. 2558 และปี พ.ศ. 2563 ก็ยังคงกำหนดให้ผู้เรียนทุกคนทำโครงการพัฒนาชีวิต โดยหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2563 (หลักสูตรที่ใช้ปัจจุบัน) เป็นหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชีวิตและประกอบการชุมชน จุดเน้นสำคัญของนวัตกรรมโครงการพัฒนาชีวิตจึงเป็นการประกอบการชุมชน โดยความสำคัญของนวัตกรรมโครงการพัฒนาชีวิต ซึ่งไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรที่ปรับปรุงครั้งใดก็ตาม ยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตของผู้เรียน ปรับเปลี่ยนวิถีคิด เรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้เรียนมีชีวิตที่ดีขึ้นในขณะที่เรียน เมื่อเรียนจบแล้วสามารถนำความรู้และประสบการณ์จากการทำโครงการไปต่อยอดและขยายผลเพื่อการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต่อไป (Kurukarnkaset, 2020)

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ความเป็นมา

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในประเทศไทย ตั้งอยู่ที่อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2553 เป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของจังหวัดสมุทรสงคราม เปิดสอนในระดับปริญญาตรี และระดับปริญญาโท เริ่มต้นดำเนินการจากการที่มูลนิธิสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (สสวช.) ได้พัฒนาหลักสูตรสหวิทยาการ

เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ภายใต้ชื่อ “โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต” และเปิดการจัดการเรียนการสอนร่วมกับมหาวิทยาลัยรามคำแหงและมหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่ง จนกระทั่งเป็นที่มาของการจัดตั้งขึ้นเป็นสถาบันอุดมศึกษาในปี พ.ศ. 2553 โดยมูลนิธิสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (สสวช.) สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน เป็นสถาบันการเรียนรู้ทางเลือกใหม่ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แทนการเน้นผู้สอนและตำราแบบการเรียนในกระแสหลัก ซึ่งจะช่วยยกระดับ เปลี่ยนแปลง และสร้างความหวัง จากความสิ้นหวังกับระบบการศึกษาแบบเดิม ๆ ให้เข้ากับบริบทและความต้องการของสังคมไทยได้อย่างแท้จริง

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนจัดการศึกษาแบบเอาชีวิตเป็นของตัวเอง ยึดเอาปัญหาและความต้องการในชีวิตและชุมชนของผู้เรียนเป็นตัวกำหนดการเรียนรู้ออกแบบการเรียนรู้ออกแบบ สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยผสมผสานหรือบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้แบบสากล เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมการพัฒนาท้องถิ่น ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรนี้เป็นทางเลือกใหม่ให้ผู้เรียนในชุมชน มีที่แตกต่างจากวิชาการทั่วไปในระบบการศึกษากระแสหลัก โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์มาจากประสบการณ์ตรงของชุมชน ที่ไม่มีการสอนในสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ อาทิ วิชาการวางแผนอาชีพและวางแผนชีวิต วิชาแผนแม่บทชุมชน วิชาเครือข่ายชุมชน เป็นต้น อีกทั้งยังมีความแตกต่างในปรัชญา กระบวนการจัดการ และเป้าหมายของการเรียนรู้ที่เน้นปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี เน้นความเข้าใจมากกว่าความจำ เน้นสร้างความรู้มากกว่าเสพความรู้เฉพาะในตำรา

แนวคิดการจัดการเรียนการสอน

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนเปิดโอกาสให้ทุกคนไม่ว่าจะมาจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมใด สามารถเข้าถึงการศึกษาได้ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม การส่งเสริมและพัฒนาความรู้ ความสามารถ และคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่เด็กไปจนถึงผู้ใหญ่ ผ่านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งการศึกษาเป็นเครื่องมือหลักในการลดความยากจน สร้างโอกาสทางสังคม และช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเจริญรุ่งเรือง การศึกษา

ไม่เพียงแต่เน้นการพัฒนาทางวิชาการ แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างพลเมืองที่ดีที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ผ่านการเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พลเมือง การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความรับผิดชอบ ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดเฉพาะในวัยเด็กหรือวัยเรียนเท่านั้น แต่ต้องเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อให้ประชาชนสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี และเกิดการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน หรือ “มหาวิทยาลัยชีวิต” เป็นองค์กรที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ในรูปแบบที่เปิดกว้าง และไม่มีข้อจำกัดทั้งด้านเวลา สถานที่ หรืออายุผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดช่วงอายุหรือช่วงชีวิต โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกกลุ่มวัยสามารถเข้าถึงการศึกษาต่อเนื่อง และพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เน้นการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งในด้านทักษะชีวิต การพัฒนาความรู้ และการเสริมสร้างคุณธรรมที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมในภาพรวม การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีจิตสำนึกต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เน้นการศึกษาที่เชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่น และสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้ประโยชน์ในชุมชนได้จริง ๆ โดยอาจจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่เหมาะสมกับลักษณะของพื้นที่ การทำงานร่วมกับชุมชนในทุกระดับ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน แม้จะมีรูปแบบการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ แต่สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนยังให้ความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีและสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัยมาช่วยเสริมสร้างการเรียนการสอน เช่น การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์หรือเครื่องมือดิจิทัลที่สามารถทำให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลและการเรียนรู้ได้สะดวกมากขึ้น แนวทางหลักของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนคือการเรียนรู้ที่มาจากประสบการณ์ตรงของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การทำโครงการร่วมกัน หรือการศึกษาวิจัยภาคสนาม การติดตามและประเมินผลกระบวนการเรียนรู้ในระดับปริญญาตรีของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตในสถาบัน

การเรียนรู้เพื่อปวงชนเป็นกระบวนการสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยมีหลักการและแนวทางการประเมินที่ครอบคลุมหลายด้าน ดังนี้ 1) การติดตามผลการเรียนรู้สามารถทำได้โดยการประเมินผลในแต่ละช่วงเวลา เช่น การทดสอบระหว่างเรียน การประเมินความเข้าใจในหัวข้อที่เรียน การบ้าน หรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชาการที่สอน ใช้การประเมินที่หลากหลายเพื่อให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะทางปัญญา 2) การประเมินผลการเรียนรู้ มักจะใช้เกณฑ์ที่ชัดเจนในการวัดผลการเรียนรู้ของนักศึกษา เช่น เกรดเฉลี่ยคะแนนที่ได้จากการทดสอบ หรือการประเมินผลจากการทำงานในกลุ่ม มีการประเมินทั้งแบบตัวชี้วัดปริมาณ (เช่น คะแนน) และแบบคุณภาพ (เช่น การประเมินการมีส่วนร่วมในกลุ่ม หรือการพัฒนาในทักษะต่าง ๆ) การใช้ผลการประเมินในการปรับปรุงหลักสูตร เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย และเหมาะสมกับยุคสมัย การรวบรวมข้อมูลจากผลการประเมินเพื่อวิเคราะห์และปรับปรุงกลยุทธ์การสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

นอกจากนี้ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยนำแนวคิดร่วมสมัยที่องค์กรและนักวิชาการได้นำเสนอไว้ ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21

แนวคิดการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 มีต้นกำเนิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 และต้นศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานและการใช้ชีวิตอย่างรวดเร็ว ความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานที่มีทักษะใหม่ ๆ และคุณลักษณะที่เหมาะสมสำหรับการเผชิญหน้ากับโลกที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงถึงกัน โดยได้รับการส่งเสริมอย่างกว้างขวางจากองค์กรต่าง ๆ เช่น Partnership for 21st Century Skills (P21) (2011) ซึ่งก่อตั้งในปี ค.ศ. 2002 เป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานการศึกษาและภาคธุรกิจ ในสหรัฐอเมริกา เช่น Microsoft, Apple, และ National Education Association (NEA) โดยได้พัฒนากรอบการเรียนรู้

ในศตวรรษที่ 21 (Framework for 21st Century Learning) ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่กำหนดหลักการและทักษะที่จำเป็นสำหรับการศึกษาศตวรรษที่ 21 เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความพร้อมในการดำเนินชีวิตและทำงานในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ด้วยการพัฒนาทักษะ 4Cs ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) การสื่อสาร (Communication) การทำงานร่วมกัน (Collaboration) และความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) นอกจากนี้ยังรวมถึงการส่งเสริมทักษะด้านเทคโนโลยีและสื่อสาร (ICT Literacy) ทักษะชีวิตและการทำงาน (Life and Career Skills) การเรียนรู้ที่บูรณาการระหว่างทักษะและเนื้อหา (Blending Knowledge and Skills) และการผสมผสานทักษะ ความรู้ และนวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO, 2015) ได้นำเสนอรายงานการศึกษาความเป็นพลเมืองโลก : หัวข้อและวัตถุประสงค์การเรียนรู้ (Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives) ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการเตรียมผู้เรียนให้รับมือกับความเสี่ยงสร้างสรรค์ในฐานะพลเมืองโลก รายงานนี้มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ ค่านิยม และความรู้ที่สำคัญต่อการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 โดยได้พัฒนาแนวทางการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship Education) มีเป้าหมายในการสร้างผู้เรียนที่เข้าใจปัญหาในระดับท้องถิ่นและระดับโลก แสดงความรับผิดชอบ ต่อสังคมโดยมีส่วนร่วมในสังคมอย่างสร้างสรรค์ ยึดหลักสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค ความยุติธรรม และส่งเสริมความยั่งยืนโดยสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม

World Economic Forum (WEF, 2016) ได้ให้ความสำคัญกับ “ทักษะแห่งอนาคต” (Skills of the Future) 3 ด้านหลัก ได้แก่ ความรู้พื้นฐาน (Foundational Literacies) สมรรถนะ (Competencies) และคุณค่าและทัศนคติ (Character Qualities) ซึ่งเน้นความยืดหยุ่น การคิดเชิงวิเคราะห์ และความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) โดยได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ว่าควรเป็นส่วนหนึ่ง

ของหลักสูตรการศึกษาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ที่มีความหมายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง โดยใช้วิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน และการใช้เทคโนโลยีในการสนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนในการเผชิญกับความท้าทายในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งทักษะเหล่านี้ไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับความรู้พื้นฐาน แต่ยังรวมถึงทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานและการใช้ชีวิตในสังคมที่มีความหลากหลายและเชื่อมโยงกัน

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD, 2018) ได้นำเสนอรายงานอนาคตของการศึกษาและทักษะ : การศึกษา 2030 (The Future of Education and Skills: Education 2030) ซึ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยได้พัฒนาแนวคิดการพัฒนาทักษะสากล (Global Competency) หรือความสามารถในการทำงานในระดับโลก เน้นการพัฒนาทักษะและความสามารถที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองโลกที่มีความสามารถในการรับมือกับความท้าทายในสังคมโลกยุคใหม่ เพื่อส่งเสริมการศึกษาในระดับสากลที่เน้นการคิดเชิงวิพากษ์ ความเข้าใจในความหลากหลาย และการแก้ปัญหาในระดับโลก โดยมีเป้าหมายเพื่อเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับอนาคตที่ซับซ้อนและท้าทาย

กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education, 2017) ได้จัดทำแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาการศึกษาไทยระยะ 20 ปีข้างหน้า โดยเน้นให้การศึกษาที่มีความทันสมัยสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลก และเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับศตวรรษที่ 21 กำหนดให้พัฒนาผู้เรียนมีทักษะที่จำเป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation Skills) การคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกัน 2) ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Information, Media, and Technology Skills) การรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยี รวมถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัย และ 3) ทักษะชีวิตและการทำงาน (Life and Career Skills) การปรับตัว ความยืดหยุ่น การทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่มี

ความหลากหลาย และความเป็นผู้นำ และกำหนดหลักการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered Education) โดยเน้นการเรียนรู้แบบเชิงรุกที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การแก้ปัญหา การทำโครงการ การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ส่งเสริมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการ ความสนใจ และศักยภาพเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมทางการศึกษามานบูรณาการกับกระบวนการเรียนการสอน เช่น การใช้สื่อการสอนออนไลน์ การเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) และการใช้ระบบการเรียนรู้แบบออนไลน์ (E-learning) สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านการเข้าถึงข้อมูลและแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองโลก เน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกสาธารณะในผู้เรียน ส่งเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรม ความหลากหลาย และปัญหาในระดับโลก เพื่อสร้างผู้เรียนที่มีความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizen) รวมถึงการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ปรับบทบาทจากการเป็น “ผู้สอน” มาเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” ในการเรียนรู้ (Facilitator) ส่งเสริมให้ครูพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีและการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย ส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง ผ่านการอบรม การศึกษาต่อ หรือการเข้าร่วมชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Professional Learning Communities: PLC) และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการสร้างระบบการเรียนรู้ที่รองรับผู้เรียนทุกช่วงวัย เช่น การศึกษาผู้ใหญ่ การเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ และการพัฒนาทักษะอาชีพ ทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในทุกบริบทของชีวิต หลักการสำคัญของการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ 1) การพัฒนาทักษะ 4Cs เน้นการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การคิดอย่างสร้างสรรค์ สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกัน และสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 2) การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน การนำเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์สมาร์ตโฟน และแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Google Classroom หรือ Microsoft Teams มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) หรือการเรียนรู้

แบบห้องเรียนกลับด้านที่ผสมผสานการเรียนในห้องเรียนกับการเรียนรู้ออนไลน์ 3) การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญ เช่น การเรียนรู้แบบเชิงรุก การเรียนรู้บนฐานปัญหา (Problem-Based Learning) การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน การสร้างการเรียนรู้ที่ปรับให้เหมาะสมกับความต้องการและความถนัดของผู้เรียน 4) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) การปลูกฝังให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสามารถปรับตัวในโลกที่เปลี่ยนแปลงได้ การสนับสนุนทักษะด้านการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองผ่านการเรียนรู้ออนไลน์ การวิจัย และการทดลอง และ 5) การพัฒนาทักษะสากล (Global Competency) การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม การสร้างความเข้าใจในปัญหาในระดับโลก และการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในยุคที่โลกเชื่อมโยงถึงกัน (Partnership for 21st Century Skills (P21), 2011)

สำหรับบทบาทของครูในศตวรรษที่ 21 ได้แก่

1) ครูในฐานะผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ทำหน้าที่สนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้เรียนค้นคว้าและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง แทนที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว 2) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ (Motivator) ช่วยปลูกฝังความรักในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน และสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของแต่ละคน และ 3) การเป็นผู้นำด้านนวัตกรรม (Innovator) นำเทคโนโลยีใหม่ ๆ และนวัตกรรมมาปรับใช้ในกระบวนการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม (Pennsylvania Department of Education, 2008)

กล่าวโดยสรุป การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นสร้างทักษะใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมของยุค โดยให้ความสำคัญกับทักษะด้านสารสนเทศและการสื่อสาร รวมไปถึงทักษะในการดำรงชีวิต โดยที่ผู้เรียนและผู้สอนนั้นต่างต้องพัฒนาทักษะและกระบวนการของตัวเองที่แตกต่างกัน การจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนจึงจำเป็นต้องมีรูปแบบใหม่ ๆ ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน การเรียนรู้แบบจริง และการเรียนรู้แบบการสอนให้น้อยเรียนรู้ให้มาก ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ต้องการพัฒนาพลเมือง

ให้เป็นผู้ที่มีทักษะ สามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ
ในสังคมได้

2. การเรียนรู้แบบเชิงรุก

การเรียนรู้แบบเชิงรุก หมายถึง แนวทางการเรียน
การสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากกว่า
การรับข้อมูลจากผู้สอนเพียงอย่างเดียว โดยผู้เรียน
จะต้องทำกิจกรรมที่กระตุ้นการคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์
ข้อมูล เช่น การอภิปราย การทำงานกลุ่ม การทดลอง หรือ
การแก้ปัญหาที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาวิชา ซึ่งจะช่วยพัฒนา
ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการประยุกต์ใช้ความรู้
ในสถานการณ์จริง (Bonwell & Eison, 1991) หลักการสำคัญ
ของการเรียนรู้แบบเชิงรุกตาม Bonwell and Eison
(1991) คือ การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการเรียนรู้
ผ่านกิจกรรมที่กระตุ้นการคิด เช่น การทำงานกลุ่ม การอภิปราย
การแก้ปัญหา หรือการทำกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาวิชา
การเรียนรู้ที่มีความหมายโดยมีเนื้อหาที่สอนเกี่ยวข้อง
ประสบการณ์หรือสถานการณ์จริงของผู้เรียนจะช่วยให้
ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ได้ในชีวิตจริง การกระตุ้น
ความคิดที่เน้นการตั้งคำถาม การอภิปราย หรือการให้
โอกาสผู้เรียนสรุปความคิดเองจะช่วยกระตุ้นการคิด
เชิงวิพากษ์ และการแก้ปัญหของตนเอง และการนำการเรียนรู้
แบบเชิงรุกไปใช้ในห้องเรียน ได้แก่ การอภิปรายกลุ่มโดย
การจัดกลุ่มผู้เรียนเพื่ออภิปรายหัวข้อที่เรียน หรือการทำ
กิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน จะช่วยให้ผู้เรียน
เข้าใจเนื้อหาจากหลายมุมมอง การใช้คำถามที่ท้าทาย
และกระตุ้นให้ผู้เรียนต้องคิดและแสดงความคิดเห็น เช่น
การถามคำถามที่ไม่สามารถตอบได้ง่าย ๆ แต่ต้องใช้
การคิดวิเคราะห์ การทำงานที่เป็นโครงการ (Project-based
Learning) ที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาวิชา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้
ที่มีความหมายและสร้างสรรค์ และการทดลองหรือ
การจำลองที่ผู้เรียนสามารถทดลองหรือจำลองสถานการณ์
จริงได้ เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ที่มาจาก
ประสบการณ์จริง

เชษฐรัฐ กงรัตน์ (Kongrat, 2024) กล่าวถึงแนวคิด
หลักของการเรียนรู้แบบเชิงรุกว่าเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน
ปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม (Progressivism) และ
ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) ซึ่งถูกหยิบยก
ขึ้นมาสร้างความหมายจนกลายเป็นวาทกรรมกระแสหลัก

ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21
ขณะที่ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ และภัทรพร สุทธิรัตน์ (Suthirat
& Suthirat, 2024) อธิบายว่า การเรียนรู้แบบเชิงรุกคือ
แนวคิดที่ช่วยขยายการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีหลักการสำคัญที่เน้นให้ผู้เรียนมี
บทบาทในกระบวนการสร้างความรู้ ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วม
อย่างเข้มข้น ผ่านการคิด ค้น และลงมือกระทำในสิ่งที่
เขาสนใจทำ ซึ่งมุ่งพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง (Higher-order
Thinking) เช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า
และได้นำเสนอวิธีการจัดการเรียนรู้และเทคนิคที่ส่งเสริม
การเรียนรู้แบบเชิงรุกโดยเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ
และมีปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลาย ได้แก่ การทำงานกลุ่ม
(Group Work) และการอภิปราย (Discussions) เพื่อให้
ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันแก้ไขปัญหา
การจัดการเรียนรู้ผ่านการทำโครงการ หรือการแก้ปัญหา
โดยใช้คำถามที่ซับซ้อนเพื่อฝึกทักษะการแก้ปัญหา
การตัดสินใจ และการคิดเสนอแนวทางอย่างเป็นระบบ
การใช้เทคนิคเฉพาะ เช่น การแสดงบทบาทสมมติ
(Role-play) การใช้กรณีศึกษา (Case Study) และการสะท้อน
ความคิด (Student's Reflection) โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็น
ผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ นอกจากนี้
ยังกล่าวถึงประโยชน์ของการเรียนรู้แบบเชิงรุกว่าเป็น
การส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและพัฒนา
ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงได้
สรุปประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยอ้างอิงจากศูนย์นวัตกรรม
การสอน (Center for Teaching Innovation) ว่า การที่ผู้เรียน
ได้รับข้อเสนอแนะบ่อยครั้งและในทันที จะช่วยให้ผู้เรียน
เข้าใจเนื้อหาที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียน และสามารถจัด
ระบบความรู้ใหม่ได้ นอกจากนี้ การเรียนรู้แบบเชิงรุก
ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้สอน โดยช่วยให้ผู้สอนได้รับข้อมูล
เชิงลึกเกี่ยวกับความคิดของผู้เรียนในขณะที่ผู้เรียนทำงาน
ซึ่งสามารถนำไปใช้กำหนดเป้าหมายการสอนในบทเรียน
ต่อไปได้อย่างดี เชษฐรัฐ กงรัตน์ (Kongrat, 2024)
ยังได้กล่าวอีกว่า การเรียนรู้แบบเชิงรุกในยุคดิจิทัล
มีความจำเป็น เนื่องจากความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลง
แบบฉับพลันด้วยดิจิทัล โดยชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้แบบ
เชิงรุกเป็นวาทกรรมสำคัญที่ถูกใช้ในการขับเคลื่อนและ
ปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยสู่การพัฒนาผู้เรียนให้

มีสมรรถนะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ซึ่งรวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการจัดการศึกษา ดังนั้นแนวคิดหลักคือ การประยุกต์ใช้การเรียนรู้แบบเชิงรุกผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้แบบพลิกห้องเรียน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาเบื้องต้นผ่านสื่อดิจิทัลก่อนเข้าชั้นเรียน แล้วใช้เวลาในห้องเรียนเน้นการทำกิจกรรมเชิงรุก เช่น การวิเคราะห์ อภิปราย และแก้ปัญหา การใช้แพลตฟอร์ม LMS (Learning Management System) ระบบจัดการการเรียนรู้ เช่น Moodle หรือ Google Classroom

ทั้งนี้ เศรษฐราชู กองรัตน (Kongrat, 2024) ได้กล่าวถึงผลการวิจัยที่พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้เรียนผ่านกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันและการใช้เทคโนโลยี AI มาช่วยส่งเสริมกระตุ้น รวมถึงการใช้กลยุทธ์การเล่นเกม มีผลต่อการเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้แพลตฟอร์มออนไลน์และเครื่องมือดิจิทัลต่าง ๆ จะช่วยขยายขอบเขตของการมีส่วนร่วมและการลงมือกระทำของผู้เรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) ในสภาพแวดล้อมดิจิทัล และเพิ่มความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ส่วนประโยชน์ของการใช้การเรียนรู้แบบเชิงรุกในยุคดิจิทัลนั้น การผนวกการเรียนรู้แบบเชิงรุกเข้ากับเทคโนโลยีดิจิทัลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและขยายโอกาสในการเรียนรู้ ซึ่งเศรษฐราชู กองรัตน (Kongrat, 2024) ยืนยันจากผลการวิจัยว่า การใช้กลยุทธ์การเรียนรู้แบบเชิงรุกในระบบการศึกษาทางไกลผ่านระบบออนไลน์ส่งผลให้คะแนนเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (เมื่อเทียบกับการบรรยายแบบดั้งเดิม) สรุปประโยชน์โดยรวมของการเรียนรู้แบบเชิงรุกคือ การเพิ่มความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ การเข้าถึงการศึกษาที่มากขึ้น และการพัฒนาทักษะดิจิทัลของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ และภัทรพร สุทธิรัตน์ (Suthirat & Suthirat, 2024) ที่เน้นให้ผู้เรียนบูรณาการสารสนเทศสู่ทักษะการคิดวิเคราะห์และการประยุกต์ใช้ในโลกจริงได้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น การเรียนรู้แบบเชิงรุกจึงเป็นการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมเป็นกระบวนการเรียนการสอน ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเรียนรู้ โดยไม่เพียงแต่รับข้อมูลจากผู้สอน แต่ผู้เรียนจะต้องมีบทบาทในการค้นหาความรู้ ตัดสินใจ และปฏิบัติภารกิจ

ต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและทักษะที่ลึกซึ้ง การเรียนรู้แบบนี้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น ลักษณะของการเรียนรู้แบบเชิงรุกนั้น ผู้เรียนต้องมีบทบาทในการสร้างความรู้ผ่านการอภิปรายกลุ่ม การทำโครงการ หรือการทดลอง ไม่เป็นเพียงผู้ฟังหรือผู้รับข้อมูล การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากปัญหาหรือสถานการณ์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย ผู้สอนไม่ได้เป็นเพียงแค่ผู้ถ่ายทอดความรู้แต่เป็นผู้ช่วยในการกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สำหรับประโยชน์ของการเรียนรู้แบบเชิงรุก ผู้เรียนสามารถแก้ไขข้อผิดพลาดและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมช่วยให้ผู้เรียนสามารถคิดได้หลากหลายมุมมองและมีทักษะในการตัดสินใจ สามารถจดจำและเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น และได้ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการทำงานในโลกจริง แนวทางการนำการเรียนรู้แบบเชิงรุกไปใช้ในห้องเรียน ได้แก่ การอภิปรายเรื่องราวหรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน การให้ผู้เรียนทำโครงการหรือภารกิจที่ต้องใช้การวิเคราะห์และแก้ปัญหาจริง การใช้คำถามที่กระตุ้นการคิดเพื่อให้ผู้เรียนต้องคิดและหาคำตอบด้วยตนเอง และใช้แพลตฟอร์มออนไลน์หรือแอปพลิเคชันต่าง ๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลและทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้

3. การเรียนรู้บนฐานโครงงาน

การเรียนรู้บนฐานโครงงานเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่สถานศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาได้นำมาใช้ในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน ซึ่งได้มีการให้นิยามและความรู้ที่สำคัญ ดังนี้

Buck Institute for Education (2015) เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้บนฐานโครงงาน ได้ให้นิยามไว้ว่า “การเรียนรู้บนฐานโครงงานคือกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการแก้ปัญหาหรือการทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์จริง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาและฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการสื่อสาร โดยเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือ

ปฏิบัติจริง ไม่ใช่แค่การรับความรู้จากครูเพียงอย่างเดียว” และให้หลักการสำคัญของการเรียนรู้บนฐานโครงการไว้ว่า ต้องมีคำถามที่ท้าทาย (Driving Question) โดยโครงการจะต้องเริ่มต้นจากคำถามที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าปัญหามีความสำคัญและต้องการการแก้ไข ต้องมีการทำงานร่วมกัน โดยผู้เรียนจะทำงานร่วมกันในทีม เพื่อสร้างแนวทางการแก้ปัญหาหรือผลงานที่มีคุณค่า ต้องมีการเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) ที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เนื้อหาจริง ๆ ผ่านการทำโครงการและมีการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง ต้องมีผลิตภัณฑ์ที่จับต้องได้ (Authentic Products) เพราะผลลัพธ์ของโครงการเป็นสิ่งที่สามารถแสดงออกหรือสื่อสารได้ เช่น งานเขียน ผลงานออกแบบ หรือผลงานในรูปแบบต่าง ๆ และต้องการการประเมินผลที่เน้นกระบวนการ (Assessment for Learning) เพราะการประเมินไม่ได้เน้นแค่ผลลัพธ์สุดท้าย แต่ยังรวมถึงกระบวนการทำงาน การวิเคราะห์ และการสะท้อนผล เพื่อพัฒนาต่อยอด ซึ่งบทความจาก Buck Institute for Education (2015) นั้นจะเน้นการออกแบบและการดำเนินโครงการที่ไม่เพียงแค่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชา แต่ยังรวมถึงการพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญ ซึ่งถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

Markham (2011) ได้เน้นการอธิบายและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้บนฐานโครงการว่า “การเรียนรู้บนฐานโครงการเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งในการแก้ปัญหาจริงหรือสร้างผลงานที่มีความหมาย โดยการเรียนรู้แบบนี้เน้นให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ ทักษะ และการคิดวิเคราะห์ผ่านกระบวนการทำงานเป็นทีมและการปฏิบัติจริง” และเน้นว่าการสร้างการเรียนรู้โดยใช้โครงการเป็นฐานให้ประสบความสำเร็จต้องมีองค์ประกอบสำคัญคือ 1) ต้องมีคำถามที่ท้าทายที่เป็นคำถามที่ท้าทายและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการค้นคว้าหาคำตอบ 2) การเรียนรู้บนฐานปัญหาที่ผู้เรียนต้องเผชิญปัญหาที่แท้จริงที่มีความซับซ้อน 3) การทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาแนวทางแก้ปัญหา 4) การประเมินอย่างต่อเนื่อง (Ongoing Assessment) ต้องมีการประเมินผลการเรียนรู้ อย่างสม่ำเสมอและมีการย้อนกลับเพื่อพัฒนาผลงาน และ 5) มีผลิตภัณฑ์ชัดเจน (Final Product) ที่ผู้เรียนต้องนำเสนอผลงานในรูปแบบที่จับต้องได้ เช่น งานเขียน วิดีโอ

หรือโครงการ นอกจากนี้ Markham (2011) ยังใช้คำว่า “สะพานหรือสะพานแห่งการเรียนรู้” (Bridge/The Bridge Concept) เพื่อสื่อถึงการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง โดยเน้นว่าการเรียนรู้บนฐานโครงการคือเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนก้าวข้ามจากการเรียนรู้ในห้องเรียนไปสู่โลกภายนอก การทำโครงการช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนในเชิงลึกมากขึ้นและสามารถนำความรู้ที่ไปปรับใช้ได้ และ Markham (2011) ได้เน้นการสร้างสมดุลระหว่างความท้าทายและการสนับสนุนผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จในกระบวนการเรียนรู้อีกด้วย

สรุปแล้ว การเรียนรู้บนฐานโครงการ คือกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนลงมือทำโครงการจริงเพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างชิ้นงานที่มีความหมาย โดยใช้เวลาเรียนรู้ในระยะเวลาหนึ่ง ผ่านการวางแผน สืบค้น ทดลอง และสรุปผล มีหลักการสำคัญ คือ เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) เน้นการแก้ปัญหา (Problem Solving) เชื่อมโยงกับชีวิตจริง (Real-World Connection) เรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning) บูรณาการข้ามวิชา (Interdisciplinary Learning) และมีการประเมินอย่างต่อเนื่อง (Authentic & Ongoing Assessment)

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของ “โครงการพัฒนาชีวิต”

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนได้จัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานโครงการที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการทำโครงการหรือโครงการที่ท้าทายและเกี่ยวข้องกับปัญหาจริง การเรียนรู้ในลักษณะนี้ได้ช่วยพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การทำงานร่วมกัน การสื่อสาร และการแก้ไขปัญหาของผู้เรียน ซึ่งลักษณะสำคัญของการเรียนรู้บนฐานโครงการนั้นเป็นการเรียนรู้จากการทำโครงการจริงที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ในการทำโครงการ สามารถเชื่อมโยงทฤษฎีและความรู้ที่ได้จากรายวิชาในแต่ละภาคการศึกษากับการประยุกต์ใช้งานจริงในการเผชิญกับปัญหาจริงและหาวิธีแก้ไข ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาและการปรับตัวทางด้านวิถีคิด วิธีการปฏิบัติ และวิธีการให้คุณค่าที่จะส่งผลต่อการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และหลังจาก

ทำโครงการเสร็จสิ้น ผู้เรียนจะต้องสะท้อนผลการทำงาน และประเมินตนเองเพื่อเรียนรู้จากประสบการณ์

ขั้นตอนการเรียนรู้บนฐานโครงการนั้น ผู้เรียนต้องตั้งคำถามที่ท้าทายและเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมหรือปัญหาจริงของชีวิตและอาชีพการงานของตนเอง รวมถึงการวิเคราะห์ทุน ศักยภาพ ข้อจำกัด และโอกาสในการพัฒนา จากนั้นต้องวางเป้าหมายชีวิต และโครงการพัฒนาที่มีแผนกิจกรรมพัฒนาและกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ของการทำโครงการ แล้วดำเนินการตามเป้าหมายชีวิต โครงการ กิจกรรมพัฒนา โดยการลงมือปฏิบัติจริง พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลและความรู้ และใช้ทักษะที่มีอยู่ผสมผสานความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาของโครงการ ติดตามประเมินผล พัฒนา และนำเสนอความก้าวหน้าหรือความสำเร็จของผลงานตนเอง ทั้งในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือรายงานโดยวาจา หรือการพูด ภาพกิจกรรมและคลิปวิดีโอ ซึ่งเป็นการสะท้อนผลการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

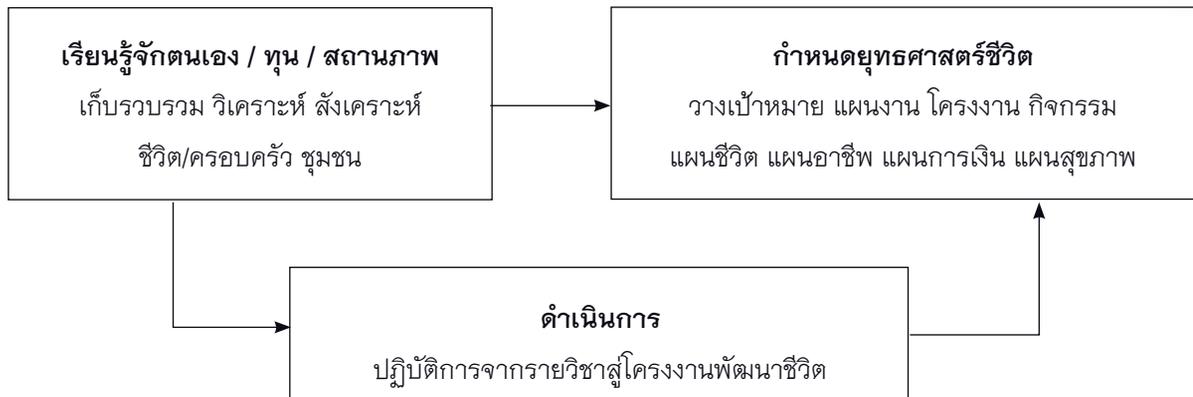
ประโยชน์ของการเรียนรู้บนฐานโครงการได้ส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์และการคิดสร้างสรรค์ พัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงาน เพิ่มความสามารถในการแก้ไขปัญหา และสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ข้อดีของการเรียนรู้บนฐานโครงการ เป็นการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพราะการทำโครงการช่วยให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกันซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการสื่อสารและการทำงานเป็นทีม เป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการทำงานในอนาคตที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะที่จำเป็นในการทำงานจริง เช่น การแก้ปัญหา การตัดสินใจ และการทำงานภายใต้แรงกดดัน

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (Vetchapitak, 2012) ได้กล่าวว่า สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนจัดตั้งขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ ที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่มีอาชีพ มีครอบครัวแล้ว ได้เรียนในระดับอุดมศึกษาในท้องถิ่นของตน เพื่อเป็นบัณฑิตที่เป็น “ปัญญาชนชาวบ้าน” สามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นของตน แนวคิดและวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน คือ ทักษะเรียนโดย “เอาชีวิตและชุมชนเป็นตัวตั้ง” เนื้อหาสาระและการปฏิบัติ

บูรณาการกับชีวิตจริงของผู้เรียนแต่ละคน รวมทั้งการบูรณาการระหว่างวิชาต่าง ๆ ในภาคเรียนปัจจุบัน ภาคเรียนที่ผ่านมาและภาคเรียนต่อไป ด้วย เรียนโดยเน้นการปฏิบัติตามแนวคิดการศึกษากับการบูรณาการเป็นอันเดียวกัน เรียนวิธีคิดเพื่อให้สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ สามารถคิดเป็นนามธรรม หรือสามารถถกเถียงทางความคิด จากการไตร่ตรองประสบการณ์เดิมของตน เรียนวิธีการดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย มีหลักคิดหลักการ มีแบบแผน โดยผู้เรียนทุกคนต้องวางเป้าหมายชีวิต ทำแผนชีวิตตั้งแต่ภาคเรียนแรกและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนภาคเรียนสุดท้ายและตลอดชีวิต เรียนรู้จักตนเอง เพื่อให้เข้าใจตนเองและผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติและมีความสุข ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม เรียนโดยการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนนักศึกษา อาจารย์ ผู้รู้ ประชาชนท้องถิ่น และประชาคมสากล ผู้เรียนระดับปริญญาตรีของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนทุกคน ต้องทำโครงการพัฒนาชีวิต พัฒนาอาชีพของตนเอง อาจจะเรียกว่า โครงการเฉพาะสาขา เนื่องจากการจัดการศึกษา ระดับปริญญาตรี เปิดสอน 3 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สาขาวิชาการจัดการสุขภาพชุมชน และสาขาวิชาการจัดการการเกษตรยั่งยืน (ปีการศึกษา 2553 – ปีการศึกษา 2557) หรือโครงการพัฒนาชีวิต สาขาวิชาการพัฒนาชีวิตและชุมชนแบบบูรณาการ (ปีการศึกษา 2558 – ปีการศึกษา 2562) โครงการประกอบการชุมชน ปีการศึกษา 2563 ถึงปัจจุบัน โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาคอยติดตามและให้คำแนะนำ ซึ่งผู้เรียนต้องนำเสนอรายงานความก้าวหน้าในแต่ละปีการศึกษา นำเสนอและจัดทำเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ในปีสุดท้ายของการเรียน โดยเป็นส่วนหนึ่งของการสำเร็จการศึกษา การจัดการกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดและวิธีการดังกล่าว จำเป็นต้องมีอาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่เข้าใจกระบวนการเรียนการสอนของสถาบัน “สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้นักศึกษาได้ โดยปฏิบัติตนให้ผู้เรียนเห็นว่าตนก็เป็นผู้ฝึกตนด้วยคนหนึ่ง บนวิถีแห่งการเปลี่ยนแปลงตนเช่นเดียวกับที่จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้อื่น” ซึ่งอาจารย์ก็ได้พัฒนาตนเองไปพร้อม ๆ กับนักศึกษาด้วยเส้นทางเรียนรู้สู่โครงการพัฒนาชีวิตของสถาบันการเรียนรู้

เพื่อปวงชน กำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จักตนเอง โดยการเรียนรู้จากทุนทางปัญญาที่เป็นประสบการณ์และความรู้ รวมทั้งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ทุนทรัพยากร และทุนทางสังคม เรียนรู้สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองด้วยกระบวนการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์วิถีชีวิตครอบครัวและชุมชน เพื่อนำศักยภาพ

ที่มีไปกำหนดเป้าหมาย แผน และโครงการพัฒนาชีวิต โดยมีรายวิชาที่มีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้หรือสร้างสรรค์ชีวิตและอาชีพ การงานของตนเอง

ภาพที่ 1 กระบวนการเรียนรู้ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน: เส้นทางเรียนรู้สู่โครงการพัฒนาชีวิต

การจัดการศึกษาที่บูรณาการการเรียนรู้กับการพัฒนาชีวิตและชุมชน จึงไม่จำเป็นต้องเรียนรู้โดยจำกัดอยู่ในห้องเรียนเท่านั้น บ้าน ที่ทำงาน ชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน รวมทั้งแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งศึกษาดูงาน ก็เป็นสถานที่ที่นักศึกษาสามารถเรียนรู้ได้ ศูนย์การเรียนรู้เพื่อปวงชนหรือศูนย์บริการการศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน เป็นแหล่งที่อาจารย์และผู้เรียนนัดพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคนที่ได้เรียนรู้มา โดยอาจารย์เพิ่มเติมแนวคิดหรือทฤษฎีหลักของเนื้อหาวิชา เพื่อให้นักศึกษาได้มีความรู้และมีความเข้าใจในเนื้อหาของรายวิชาที่เรียนในภาคเรียนนั้น ๆ นอกจากนี้สื่อและเอกสารประกอบการเรียนก็มีความสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนได้ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ทั้งจากห้องสมุดของสถาบันที่รวบรวมหนังสือต่าง ๆ และโครงการของนักศึกษา ในรูปแบบไฟล์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อสะดวกในการเข้าถึงและเพื่อใช้เป็นกรณีตัวอย่าง

ดังนั้นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของ “โครงการพัฒนาชีวิต” จึงเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินการ และประเมินผล

โครงการพัฒนาชีวิต

กระบวนการนี้เป็นรูปแบบที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพิ่มพูนทักษะการคิดวิเคราะห์ และพัฒนาความรับผิดชอบในบทบาทของตนเองในชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ปฏิบัติโครงการพัฒนาชีวิตได้ช่วยเสริมสร้างทักษะสำคัญ เช่น การบริหารจัดการ ทรัพยากร การคิดเชิงระบบ การแก้ปัญหา และการสื่อสาร นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ด้านวิชาการในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ การติดตามและประเมินผลโครงการเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยให้มีการประเมินร่วมกันระหว่างผู้เรียน ผู้สอน และครอบครัวหรือชุมชน เพื่อสะท้อนผลลัพธ์และปรับปรุงแนวทางการดำเนินโครงการให้เหมาะสมยิ่งขึ้นในทุกภาคการศึกษา และจัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และนวัตกรรมจากการปฏิบัติโครงการพัฒนาชีวิตระหว่างผู้เรียน อาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้สนใจในชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้เรียนและภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งทำให้การเรียนรู้แบบโครงการพัฒนาชีวิตมีความสำคัญมาก เพราะไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาทักษะและความรู้ในด้านต่าง ๆ ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตหลาย ๆ ด้าน ทั้งในระดับบุคคล อาชีพ และสังคม เช่น การทำโครงการ

พัฒนาชีวิตช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการคิดวิเคราะห์ การวางแผน และการตัดสินใจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาตนเอง เพราะการทำงานในโครงการช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองทั้งในด้านความรู้และทักษะชีวิต เพื่อพัฒนาอาชีพการงาน โครงการพัฒนาชีวิตสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในตลาดแรงงาน เช่น การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการแก้ไขปัญหา การสร้างโครงการที่มีคุณค่าและประโยชน์ในสังคมสามารถเสริมสร้างความน่าเชื่อถือในอาชีพ เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาในสายงานต่าง ๆ และเป็นการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในระดับสังคม เมื่อโครงการพัฒนาชีวิตได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถส่งผลดีต่อสังคม เช่น การพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาสังคม หรือการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในสังคม การเรียนรู้ในลักษณะนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม เพิ่มการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมในระดับต่าง ๆ การเรียนรู้แบบโครงการพัฒนาชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่มีผลกระทบในทุกมิติของชีวิต ทำให้สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาตนเอง การพัฒนาอาชีพ หรือการเสริมสร้างสังคมที่ดีกว่า

การจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านโครงการพัฒนาชีวิตของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนจึงเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ประกอบการชุมชนที่มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่จำเป็นในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดและวิธีการของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนพบว่า ผู้เรียนส่วนหนึ่งมีชีวิตที่ดีขึ้นในขณะที่เรียน กล่าวคือ จากเดิมก่อนมาเรียน ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ เมื่อเรียนไปได้ระยะหนึ่งก็สามารถปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีปฏิบัติ สามารถคิดหารายได้และสร้างอาชีพได้ ผู้เรียนที่มีอาชีพ มีรายได้ หรือมีงานทำอยู่แล้ว ก็สามารถจัดการชีวิตเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม ผู้เรียนหลายคนจึงรู้สึกได้ว่าการเข้ามาเป็นนักศึกษาของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ทำให้เขาได้รับ “ปริญญาชีวิต” ก่อนที่จะได้รับปริญญาบัตรจากสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ในบทความนี้ขอนำเสนอกรณีตัวอย่างจากนักศึกษาสองคน คนแรกคือ นางสาวอรอุมา แถบเงิน

(Taepngern, 2021) ซึ่งเป็นวัยรุ่นคนหนึ่งที่เคยโตมาจากครอบครัวเกษตรกรสวนมะพร้าว มีความฝันอยากเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา (สาเหตุที่ไม่ได้เรียนในระบบพร้อมเพื่อนวัยเดียวกันเพราะครอบครัวมีหนี้สิน รวมทั้งหนี้นอกระบบ จึงต้องช่วยครอบครัวทำงานหารายได้) และอยากมีรายได้จากการสร้างธุรกิจของตนเอง เมื่อเข้ามาเรียนที่สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนจึงได้ทำโครงการการเพาะพันธุ์มะพร้าวน้ำหอม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว ซึ่งในกระบวนการทำโครงการได้วางแผนชีวิตตามแผน 4 แผน ได้แก่ แผนชีวิต แผนอาชีพ แผนสุขภาพ และแผนการเงิน โดยได้วางแผนเป้าหมายไว้ว่าจะซื้อรถยนต์เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทางธุรกิจ มีที่ดินเป็นของตนเองเพื่อสร้างบ้านและทำสวนมะพร้าว (จากเดิมครอบครัวมีเพียงรถจักรยานยนต์พ่วงข้างและเช่าที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำสวนมะพร้าว) จากนั้นก็เริ่มลงมือปฏิบัติตามแผนการดำเนินงานที่วางไว้ ระหว่างทางพบอุปสรรคอยู่บ้าง แต่การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทำให้สามารถผ่านพ้นปัญหาและอุปสรรคไปได้ และสามารถเก็บออมเงินจนสามารถซื้อรถบรรทุกขนาดเล็กเพื่อขนส่งมะพร้าวเพาะพันธุ์ และซื้อที่ดินจำนวน 4 ไร่ เพื่อทำสวนมะพร้าว หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้วยังสามารถเก็บเงินสำหรับสร้างบ้านของตนเองได้สำเร็จ และคนที่สองคือ นายไชยา ตรีสุวรรณ (Trisuwan, 2021) เจ้าของบริษัท ทริทราน (ประเทศไทย) จำกัด ทำโครงการลดภาระหนี้สินของบริษัท ทริทราน (ประเทศไทย) จำกัด จำนวน 80 ล้านบาท ให้หมดภายใน 3 ปี หลังจากทำโครงการปีแรกหนี้ลดลง 30 ล้านบาท ปีที่สองลดลงเรื่อย ๆ และปีที่สามยังมีหนี้คงเหลือ 10 ล้านบาท ซึ่งเป็นหนี้สินหมุนเวียนภายในบริษัท

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของ “โครงการพัฒนาชีวิต” ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ภายใต้หลักการจัดกระบวนการศึกษารูปแบบ CPC Model Learning ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน โดยเน้นไปที่ 3 ส่วนหลัก ได้แก่ เนื้อหาความรู้ของผู้เรียน (Content: C) กระบวนการเรียนรู้ของสถาบัน (Process: P) และการโค้ชหรือการสนับสนุนทางการเรียนรู้ของอาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ (Coaching: C) (Kurukarnkaset, 2020) ซึ่งมีการประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง เพราะเนื้อหา

ความรู้เป็นส่วนสำคัญที่ผู้เรียนมีประสบการณ์และความรู้พื้นฐานของชีวิตอยู่แล้ว และจะได้รับจากกระบวนการเรียนรู้จากรายวิชาในหลักสูตร ซึ่งเนื้อหาเหล่านั้นจะต้องเป็นเนื้อหาที่มีคุณภาพ และมีความเชื่อมโยงกับความสนใจหรือความจำเป็นในการใช้ชีวิตจริง เช่น เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับทักษะในการทำงาน ทักษะทางสังคม หรือความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และมีความหลากหลายหรือเหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนที่แตกต่างกัน โดยอาจแบ่งเนื้อหาออกเป็นหลายระดับ ตั้งแต่เนื้อหาพื้นฐานไปจนถึงเนื้อหาที่มีความซับซ้อน สำหรับกระบวนการเรียนรู้เป็นขั้นตอนหรือวิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดและสร้างการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ประกอบไปด้วยหลายรูปแบบ เช่น การเรียนรู้ผ่านกิจกรรม การอภิปรายกลุ่ม การเรียนรู้แบบโครงการ การเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือการศึกษาผ่านสื่อดิจิทัล กระบวนการเหล่านี้ต้องคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและอาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการทำงานกลุ่มอย่างเต็มที่ ซึ่งสถาบันได้กำหนดกระบวนการไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 เปลี่ยนวิธีคิดหรือกระบวนการทัศน ขั้นตอนที่ 2 การตัดสินใจเข้าสู่การประกอบการชุมชน ขั้นตอนที่ 3 การเรียนรู้จากแบบอย่างที่ดี ขั้นตอนที่ 4 การลงมือปฏิบัติจริง และขั้นตอนที่ 5 การสร้างและสังเคราะห์ความรู้จากข้อมูลและประสบการณ์ (Kurukarnkaset, 2020) ส่วนการโค้ชหรือการสนับสนุนทางการเรียนรู้ในที่นี้หมายถึงการให้คำแนะนำหรือการสนับสนุนในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ที่ไม่ใช่ “การสอนหนังสือ” แต่เป็นการให้คำแนะนำที่เป็นรายบุคคล เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับปรุงการเรียนรู้ได้ตามความต้องการของแต่ละบุคคล การโค้ชสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในรูปแบบของการแนะนำโดยอาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ หรือการให้คำแนะนำจากเพื่อนร่วมเรียน ซึ่งการโค้ชนั้นยังสามารถเป็นการเสริมสร้างแรงจูงใจและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้เทคนิคการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล ดังตัวอย่างโครงการลดภาระหนี้สินของบริษัท ทริทธาน (ประเทศไทย) จำกัด ของนายไชยา ตรีสุวรรณ (Trisuwan, 2021) อาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้หรืออาจารย์ที่ปรึกษาได้แนะนำให้คำแนะนำให้นำความรู้จากการเรียนรายวิชามาปรับใช้จึงได้นำความรู้แผนการเงินมาปรับ

โครงสร้างหนี้ ทำให้ปีแรกที่เข้ามาศึกษาสามารถลดภาระหนี้สินของบริษัทได้ จำนวน 30 ล้านบาท

ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของ “โครงการพัฒนาชีวิต” ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน จึงเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ที่คำนึงถึงผู้เรียนที่หลากหลาย ซึ่งมีทั้งผู้เรียนที่เป็นวัยแรงงาน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ หรือกลุ่มคนที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษาแบบเดิม โดยใช้การเรียนรู้รูปแบบ CPC Model Learning ช่วยให้การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ยืดหยุ่นสำหรับผู้เรียนทุกคนทั้งในด้านเนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ และการสนับสนุน จากโค้ช ทำให้เกิดการพัฒนาเนื้อหาความรู้ได้ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้ ซึ่งการโค้ชในการเรียนรู้โครงการพัฒนาชีวิตได้ช่วยให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการพัฒนาทักษะและความรู้ของตนเอง อันเป็นผลมาจากการที่สถาบันได้ปรับปรุงแบบการเรียนการสอนของคณาจารย์ จากการ “สอนหนังสือ” ไปสู่ “การสอนงาน” และเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของโครงการพัฒนาชีวิตและการเรียนรู้รายวิชาของผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

สรุป

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ได้เปิดสอนหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญ ได้แก่ การเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning: AL) การเรียนรู้บนฐานโครงการ (Project-Based Learning: PBL) และการใช้กระบวนการจัดการศึกษารูปแบบ CPC Model Learning ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการกำหนดเป้าหมายชีวิต เรียนรู้จากประสบการณ์จริง สร้างความรู้จากประสบการณ์ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้โครงการพัฒนาชีวิตที่เป็นเนื้อหาชีวิตของตนเอง ใช้กระบวนการเรียนรู้ของสถาบันและการสนับสนุนจากอาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ในฐานะโค้ชเป็นเครื่องมือการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

- Bonwell, C. C. & Eison, J. A. (1991). *Active learning: Creating excitement in the classroom*. Washington, D.C.: George Washington University.
- Buck Institute for Education. (2015). *Project-based learning: A strategy for enhancing student engagement and learning*. Retrieved from <https://www.pblworks.org>
- Kongrat, C. (2024). Active learning: Discourse in education for student development. *Journal of Education Studies, Chulalongkorn University*, 52(1), EDUCU5201002. <https://doi.org/10.14456/educu.2024.2> [In Thai]
- Kurukarnkaset, S. (Process Editor). (2020). *Bachelor of Arts Program student handbook major: Life development and community entrepreneurship (revised curriculum 2020) Bachelor of Arts Program, Faculty of Liberal Arts*. Samut Songkhram: Learning Institute for Everyone. [In Thai]
- Markham, T. (2011). *Project-based learning: A bridge just far enough*. Novato: The Buck Institute for Education.
- Ministry of Education. (2017). *National Education Plan 2017–2036*. Bangkok: Office of the Secretariat of the Education Council. [In Thai]
- Office of the Education Council. (2018). *Education in the 21st century*. Bangkok: Ministry of Education. [In Thai]
- Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). (2018). *The future of education and skills: Education 2030*. Retrieved from <https://www.oecd.org/education/2030-project/>
- Pennsylvania Department of Education. (2008). *Commitment to the role of the teacher as a facilitator of learning, 2007*. Retrieved from https://lms.pdesas.org/content/courses/General_PD/T21-NFC/course_attachments/m2tA_01.pdf
- Partnership for 21st Century Skills (P21). (2011). *Framework for 21st century learning*. Retrieved from <https://www.battelleforkids.org/networks/p21/frameworks-resources>
- Suthirat, C. & Suthirat, P. (2024). *Active learning: Concepts, methods, and techniques*. Phitsanulok: Rattanasuwan Printing House. [In Thai]
- Taepngern, A. (2021). *Change your thinking, change your life (Arunuma)* [Video interview]. Interview by LIFE Learning Institute for Everyone. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=RxVODq8-erg>
- Trisuwan, C. (2021). *Life degree: Study at the university of life and conquer 80 million in debt within three years* [Video interview]. Interview by LIFE Learning Institute for Everyone. YouTube. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=dC9XMYex_I&t=23s
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2015). *Global citizenship education: Topics and learning objectives*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/>
- Vetchapitak, S. (2012). *Higher education for life and community*. Bangkok: Charoenwit Printing. [In Thai]
- World Economic Forum (WEF). (2016). *The future jobs report 2016*. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs>